

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.080
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
29013, м. Хмельницький,
вул. Героїв Майдану, 8

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора
Чернеги Віталія Миколайовича
на дисертацію Вагіної Ірини Дмитрівни на тему:
«Договірне регулювання сімейних відносин
між матір'ю, батьком і дітьми»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дисертації не викликає жодних сумнівів. Щонайперше це обумовлено станом її розроблення приватноправовій думці (зокрема, у науці національного сімейного права), що не зовсім корелюється із запитамі нашого часу. Не можна не солідаризуватися з позицією авторки дисертаційної роботи І. Д. Вагіної, яка зазначає, що «з одного боку, свобода договору, а із другого – свобода наукової творчості, зумовили появу нових договірних сімейних конструкцій – непойменованих договорів між матір'ю, батьком і дітьми. Тому і до названих у СКУ договорів, і до неназваних у тому самому законодавчому акті договорів, увага значно зростає. Актуальність

звернення до цієї проблематики (тематики) обумовлено тим значенням, що мають договори між матір'ю, батьком і дітьми в механізмі правового регулювання» (с. 15 дисертації).

Тема дисертації відповідає як загальноуніверситетській науковій темі Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (номер державної реєстрації 0117U000103), так і науковій темі кафедри приватного права того самого закладу вищої освіти «Актуальні питання правового регулювання здійснення та захисту особистих немайнових і майнових прав суб'єктів приватного права» (номер державної реєстрації 0124U002539). Тему дисертації І. Д. Вагіної затверджено вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (протокол №6 від 28 жовтня 2022 року).

Наведені вище обставини не залишають сумнівів про актуальність обраної здобувачкою теми дослідження («Договірне регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми») та науково-практичного значення згаданої роботи.

Оцінка обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації, їхньої достовірності та новизни обумовлена належним науково-теоретичним рівнем та практичною значимістю положень та висновків дисертації. Представлена дисертація І. Д. Вагіної є цінною для доктрини сімейного права. Адже вона розв'язує важливе наукове завдання – розв'язання наукового завдання, яке полягає в розробці теоретичної концепції договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми, що сприятиме впровадженню новітніх нормотворчих рішень та розвитку правозастосовної

практики в цій площині. Зазначене дало змогу сформулювати мету і завдання дослідження та обґрунтувати висновки, яким притаманні необхідні ознаки наукової новизни.

Ознайомившись зі змістом дисертації І. Д. Вагіної можна висновувати, що авторці вдалося досягти поставлену мету через успішне виконання поставлених завдань, що їй підкорені.

Дисертантка проявила належний рівень знань юридичної літератури, нормативно-правових актів, здатність до аналізу правозастосовної практики, а також окреслив низку дискусійних питань про договірне регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми. Методи дослідження, які були вдало використані І. Д. Вагіної, включають в себе комплексне поєднання загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання, зважаючи на особливості предмету та об'єкту, мети та завдань дисертаційної роботи.

Структура дисертації обумовлена метою і предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Логічно структуровано зміст розділів роботи, в яких відтворено: загальну характеристику договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми; концепт договорів між матір'ю, батьком і дітьми; договори між матір'ю, батьком і дітьми в механізмі правового регулювання. Така структура роботи надає змогу комплексно досягнути договірне регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми.

Дисертація базується на джерельній базі, до якої включені наукові праці вчених-юристів, а також нормативно-правові акти України та інших держав

(Болгарії, Естонії, Латвії, Франції, Німеччини, Польщі, Угорщини, Чехії) за предметом дослідження. Праця базується на достатній джерельній базі (це роботи з сімейного права, законодавство іноземних країн, судові рішення). Зроблені по тексту дисертації покликання свідчать, що дослідження базується на працях науковців із зазначеної тематики, здобувачкою докладно проаналізовано нормативно-правові акти. Положення, висновки та пропозиції, що виносяться здобувачкою на захист, додатково висвітлюють відомі в науці положення та сприяють продовженню і поглибленню досліджень договірне регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми.

У розділі 1 «Загальна характеристика договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми» дисертанткою визначено поняття та засади договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми; окреслено місце договорів між матір'ю, батьком і дітьми в системі сімейних договорів; сформульовано поняття договорів між матір'ю, батьком і дітьми, а також розроблено авторську класифікацію таких сімейних договорів.

Так, імпонує те, що авторка вперше: визначила поняття правового регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми; запропонувала дефініцію «правове саморегулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми»; визначила поняття договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми. Авторка вдало обґрунтувала, що договірне регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми доцільно розглядати бінарно, зокрема: а) як еталон регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми за договорами; б) як безпосередній вияв договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми. Авторка

справедливо висновує, що під час договірної регулювання сімейних відносин коло суб'єктів зазначених правовідносин та коло сторін договору не збігається, оскільки внаслідок використання зазначеної (договірної) форми саморегулювання сімейних відносин сторони договору можуть врегульовувати відносини суб'єктами яких є як сторони договору, так і інші суб'єкти (зокрема діти); запропонувала дефініцію «засади договірної регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми»; запропонувала концепт слабого (вразливого) суб'єкта сімейних правовідносин та пріоритетності його прав та інтересів; довела, що межі договірної свободи матері, батька і дітей як суб'єктів сімейних правовідносин полягають у тому, що вони: по-перше, не мають права вибору сторони сімейного договору; по-друге, мають право формувати умови сімейних договорів, зважаючи на: а) їхню правозгідність; б) релевантність засадам справедливості, добросовісності, розумності, моральним засадам суспільства, необхідність забезпечення пріоритетності прав/інтересів слабого суб'єкта/учасника сімейних правовідносин (зокрема, забезпечення максимального врахування інтересів дитини та повнолітніх непрацездатних членів сім'ї) з огляду на рівність прав та обов'язків матері, батька щодо дітей, а дітей – щодо матері, батька; сформулювала збірне поняття договорів між матір'ю, батьком і дітьми; визначила поняття непойменованих договорів між матір'ю, батьком і дітьми. Авторка переконливо обґрунтувала, що непойменовані договори між матір'ю, батьком і дітьми можуть трансформуватися в поймаєні договори між матір'ю, батьком і дітьми (внаслідок їх визначення в актах сімейного законодавства). Це, за справедливими висновками І. д. Вагіної, дає підстави говорити про мінливість систематики

пойменованих (непойменованих) договорів між матір'ю, батьком і дітьми; запропонувала уніфікований концепт змішаного непойменованого сімейного договору щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків.

Позитивним є те, що в дисертаційній роботі авторка прагне удосконалити наукові положення до систематики договорів між матір'ю, батьком і дітьми.

І. Д. Вагіна обґрунтувала, що до неї належать: шлюбний договір як акт (засіб, інструмент) саморегулювання майнових відносин між дружиною, чоловіком як матір'ю, батьком дитини; договір про виховання дітей, батьки яких розривають шлюб; договір про утримання дитини тим з батьків, який проживає від дитини окремо; договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим із батьків, хто проживає окремо від дитини; договір про сплату аліментів на дитину; договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку із придбанням права власності на нерухоме майно; непойменовані договори між матір'ю, батьком і дітьми, серед яких: сепараційний договір як акт (засіб, інструмент) саморегулювання сімейних відносин між дружиною, чоловіком як матір'ю, батьком дитини; договір про участь у додаткових витратах на дитину; договір про надання утримання синові чи дочці, які продовжують навчання після досягнення повноліття; договори між синами та дочками про спільне надання утримання батькам; договори про утримання повнолітніми дочкою, сином непрацездатних батьків.

Цікавою є авторська класифікація договорів між матір'ю, батьком і дітьми, в основу якої покладено такі критерії: а) залежно від законодавчої визначеності; б) залежно від характеру сімейних відносин, що регулюються; в) залежно від суб'єктного складу; г) залежно від форми укладання; г) за правовими наслідками

недодержання сторонами під час вчинення договорів між матір'ю, батьком і дітьми вимог актів сімейного законодавства;

Схвально можна оцінити наукові положення авторки щодо укладання договорів між матір'ю, батьком та дитиною за законодавством держав Європейського Союзу, що переважно здійснюється через визначення можливості укладення договорів, без уточнення положення про їх форму та істотні умови. Визначено можливість укладання за законодавством Франції, Німеччини, Латвії, Естонії, Чехії, Польщі, Болгарії. Законодавство цих держав (крім болгарського), за справедливим висновуванням І. Д. Вагіної, обмежує можливість врегулювання відносин між батьками та дітьми шлюбним договором; чеське та польське законодавство допускають укладення аліментних договорів щодо будь-яких осіб, які мають право на утримання у сімейному праві. Ширше визначають істотні умови та форму договорів між батьками та дітьми угорське цивільне та молдовське сімейне законодавство, передусім щодо договору про надання утримання учаснику сімейних відносин та договору про спілкування з дитиною. На думку авторки, доцільно запозичити досвід цих держав та відтворити його в Сімейного кодексу України, що дозволить захистити інтереси обох батьків і розширить їх права, забезпечить стабільність для дитини і юридичну чіткість, зменшить судове навантаження та кількість конфліктів у зв'язку з деталізацією механізму укладення договорів про аліменти, з чим складно не погодитися.

У розділі 2 «Концепт договорів між матір'ю, батьком і дітьми»: визначено поняття, зміст і форму договорів між матір'ю, батьком і дітьми; розкрито своєрідність укладання договорів між матір'ю, батьком і дітьми; окреслено зміну

та припинення договорів між матір'ю, батьком і дітьми; охарактеризовано недійсність договорів між матір'ю, батьком і дітьми.

Так, імпонує те, що авторка вперше в юридичній думці: запропонувала власне бачення укладання договорів між матір'ю, батьком і дітьми; сформульовано поняття «недійсність договору між матір'ю, батьком і дітьми».

Варто підтримати сміливі прагнення авторки удосконалити дефініції:

а) шлюбного договору; б) договору про виховання дітей, батьки яких розривають шлюб; в) договору про утримання дитини тим з батьків, який проживає від дитини окремо; г) договору щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини; г) договору про сплату аліментів на дитину; д) договору про припинення права дитини на аліменти у зв'язку із придбанням права власності на нерухоме майно; е) договору про участь у додаткових витратах на дитину; є) договору про надання утримання синові чи дочці, які продовжують навчання після досягнення повноліття; ж) договору про утримання повнолітніми дочкою, сином непрацездатних батьків.

Незаперечно, що дістали подальшого розвитку наукові положення про те, що недосягнення згоди між матір'ю, батьком і дітьми щодо укладання договорів між ними не позбавляє їх можливості здійснювати сімейні права та (або) виконувати сімейні обов'язки, встановлені актами сімейного законодавства.

У розділі 3 «Договори між матір'ю, батьком і дітьми в механізмі правового регулювання» авторка визначила місце договорів між матір'ю, батьком і дітьми в механізмі правового регулювання; охарактеризувала функції договорів між матір'ю, батьком і дітьми. Так, уперше авторка прагне окреслити поняття

«функції договорів між матір'ю, батьком і дітьми». На думку І. Д. Вагіної, їх слід розуміти як основні напрями правого впливу зазначених договорів на особисті немайнові та майнові сімейні відносини суб'єктів наділених сімейно-правовим статусом, що полягають у впорядковуванні, вдосконаленні та гармонізації наявних відносин між ними, створенні нових моделей суспільних відносин (що корелюються з пріоритетністю інтересів слабких суб'єктів сімейних відносин, відповідають моральним засадам суспільства та не порушують законодавчих актів), консолідації означених суб'єктів диспозитивного регуляторного впливу, забезпеченні та стимулюванні їх правозгідної поведінки, запобіганні (упередженні) виникнення конфліктів та забезпеченні захисту і відновлення прав суб'єктів договірної регуляції у разі їх порушення, зокрема, шляхом застосування заходів державного впливу та примусу щодо порушника.

Дістали подальшого розвитку наукові положення щодо визначення місця договорів між матір'ю, батьком і дітьми в механізмі правового регулювання; наукові положення щодо системи функцій договорів між матір'ю, батьком і дітьми. До якої, за визначенням І. Д. Вагіної, належать: нормотворча функція; регулятивна функція; консолідаційна функція; превентивно-виховна функція; гарантійна функція захисна функція.

Важливими в теоретичному та практичному плані є й інші висновки та пропозиції за предметом дисертації І. Д. Вагіної.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформованих у дисертації, є високим, пропозиції розроблено на належному науково-теоретичному рівні з урахуванням виявлених проблем

правозастосування і спрямовано на забезпечення правової визначеності норм сімейного права та єдності правозастосовної практики.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертації І. Д. Вагіної полягає в тому, що викладені в ній теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані: по-перше, під час правотворення – під час нормопроєктування з питань договірної сімейного права (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у законотворчу діяльність комітету Верховної Ради України з питань правової політики від 11 лютого 2026 року (Додаток Б); по-друге, під час правозастосування – передусім судів, органів опіки і піклування; по-третє, під час провадження наукової діяльності, зокрема: для провадження нових досліджень договірної регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми, а також під час підготовки науково-практичних видань із сімейного права; по-четверте, в освітньому процесі, зокрема: під час підготовки лекцій та навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Сімейне право», «Проблеми сімейного права», «Джерела сімейного права» у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова (Акт впровадження результатів наукового дослідження в освітній процес від 09 лютого 2026 (Додаток В).

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за її темою. Докладне ознайомлення з текстом дисертації І. Д. Вагіної, опублікованими працями за темою цієї дисертації, дає змогу висновувати, що основні результати викладено в 10 наукових публікаціях, зокрема: в 4 статтях у наукових фахових виданнях України, в 1 статті у науковому періодичному виданні держави Європейського Союзу й Організації

економічного співробітництва та розвитку, а також у тезах 5 повідомлень на науково-практичних конференціях та круглому столі, що проводилися в Україні.

Аналіз тексту дисертації свідчить про **відсутність порушення автором академічної доброчесності**. Дисертаційна робота І. Д. Вагіної свідчить про ґрунтовне опрацювання ним чинного та колишнього національного законодавства, законодавства зарубіжних країн, матеріалів судової практики. Джерельний підмуток дисертації варто визнати достатнім для виконання поставлених завдань. У дисертаційній роботі наявні посилання на відповідні джерела інформації в разі творчого використання ідей, розробок, тверджень інших авторів, дотримано вимог законодавства про захист авторських прав, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Дисертантом дотримано вимоги ст. 42 Закону України «Про освіту» від 05 45321 вересня 2017 року про академічну доброчесність.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Незважаючи на значну кількість науково обґрунтованих висновків і пропозицій, частина положень є дискусійними та (або) є такими, що потребують додаткового пояснення.

1. Попри те, що частину підрозділу 1.1 «Поняття та засади договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми» авторка присвятила засадам договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми, в ньому бракує доктринального тлумачення морально-правових засад договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю,

батьком і дітьми, оціночний характер яких може створювати труднощі на практиці.

2. Цікаво було б компаративізувати слабого (вразливого) суб'єкта сімейних правовідносин зі слабким (вразливим) суб'єктом сімейного права. Інакше кажучи, як, на думку авторки, мають корелюватися згадані поняття сімейного права?

3. Авторка зазначає, що емпіричний складник дослідження договірного регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми забезпечують матеріали судової практики (зокрема, постанови Верховного Суду, постанови апеляційних судів), що цілком відповідає дійсності. Однак хотілося, щоб авторка у майбутніх наукових розвідках, присвячених договірному регулюванню сімейних відносин загалом (не лише договірному регулюванню сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми), звернулась до практики місцевих судів (судів нижчої ланки).

4. Аналіз досвіду країн Європейського Союзу, що стосується предмета дослідження, має дещо описовий характер. Потребує відповіді питання про те, які норми зарубіжного сімейного права неможливо чи недопустимо запозичити через відмінність менталітету або правової системи України?

Варто зазначити, що висловлені зауваження істотно не впливають на універсальну позитивну оцінку дослідження І. Д. Вагіної «Договірне регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми». Адже робота є цінною, самостійною, завершеною творчою працею. За своїм змістом, науковими результатами, актуальністю та новизною є самостійним внеском у науку сімейного права. Оформлення дисертації відповідає встановленим

вимогам. У достатній кількості розміщено основні висновки в публікаціях у наукових виданнях, що визначені для оприлюднення положень дисертацій.

З огляду на актуальність, обґрунтованість, цінність та новизну отриманих результатів, дисертація І. Д. Вагіної «Договірне регулювання сімейних відносин між матір'ю, батьком і дітьми» як за змістом, так і за оформленням відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283, від 19 травня 2023 року №502, від 3 травня 2024 року №507, 8 квітня 2025 року №426, пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44, а її авторка – Вагіна Ірина Дмитрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
виконувач обов'язків завідувача кафедри
міжнародного та приватного права
Київського університету права
Національної академії наук України**

Віталій ЧЕРНЕГА